

PULAHDUS HISTORIAAN

HOSSA ON KAUTTA AIKOJEN OLLUT TÄRKEÄ KAUTTAKULKU-
PAIKKA NIIN IHMISILLE KUIN TAVAROILLEKIN, JOTKA SIIRTYI-
VÄT POHJANMAALTA VIENAAN. HOSSAN ALUEELLA SUO-
MUSSALMELLA ON ASUTTU JO KAUAN, VANHIN TUNNETTU
ASUINPAIKKA ON 10 000 VUODEN TAKAA. LISÄKSI ALUEELTA
ON LÖYTYNYT ANSAKUOPPIA JA JOITAKIN ESINELÖYTÖJÄ.

TEKSTI ESSI KESKINEN KUVAT METSÄHALLITUS

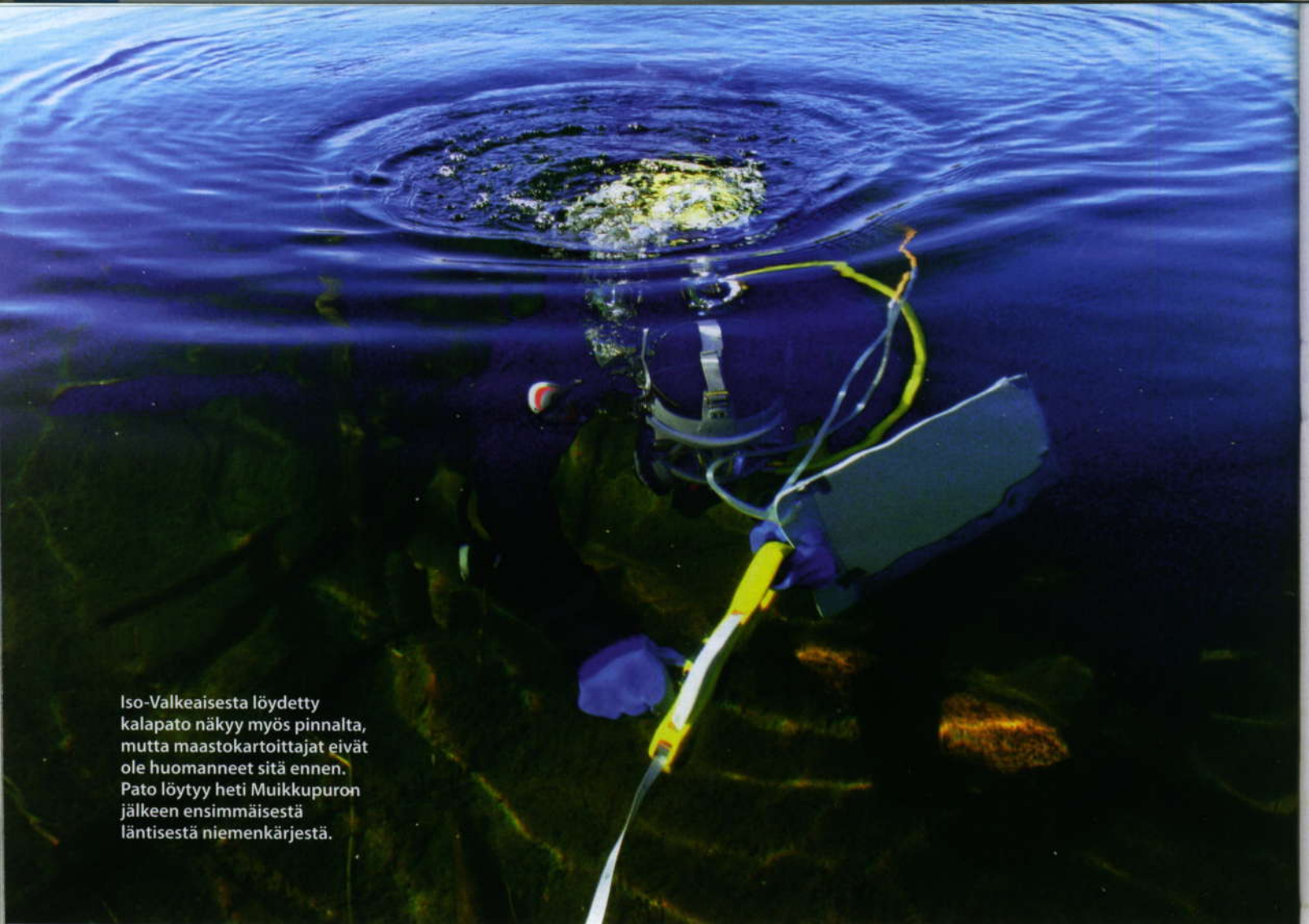

Iso-Valkeaisen toinen vedenalainen rakennelma näyttää ylhäältä lankeavassa valossa lähes pystyyn kuolleelta metsältä.

Keski-Valkeaisesta löytyi komea kalapato lähes Muikkupuron edustalta, ensimmäisen läntisen niemnukan kohdalta.

Iso-Valkeaisesta löydetty kalapato näkyy myös pinnalta, mutta maastokartoittajat eivät ole huomanneet sitä ennen. Pato löytyy heti Muikkupuron jälkeen ensimmäisestä läntisestä niemenkärjestä.

Kalastus on alkanut Hossassa heti jääkauden jälkeen eikä loppua näy. Kalastusperinne näkyy pinnan alla ja päällä.

MAALTA VETEEN

Koska Hossan noin 9 000 hehtaarin retkeilyalueesta peräti 30 prosenttia on vettä, päätettiin alueen kulttuuriperintöä tutkia myös veden alta. Hossassa on tehty jonkin verran kulttuuriperinnön ja muinaisjäännösten kartoituksia, viimeksi kattavasti vuonna 2005, mutta veteen asti ei ole koskaan päästy. Suomalaisen esihistoriaan ja historiaan on kuitenkin aina liittynyt olennaisena elementtinä vesi: vesistöjä pitkin on liikuttu, niillä on kalastettu ja kuljetettu tavaraa, tästä hyvänä esimerkkinä myös historiallisen ajan tukinuitto.

Paikalliset mökkiläiset ja kalastajat ovatkin tienneet, että Hossan järvistä löytyy puisia rakennelmia. Vedenkorkeus ei ole vaihdellut Hossassa juurikaan viimeisen jääkauden jälkeen, joten vedenpinta on suunnilleen samalla korkeudella kuin se oli ensimmäisten ihmisten asettuessa asumaan Suomussalmelle.

Lokakuussa 2009 Hossan vesistöjä alettiin vihdoin kartoittaa. Osana "Hossan retkeilyalue – palvelujen ja infran ajantasaistus 2009–2011" -hanketta Metsähallitus sai Kainuun TE-keskukselta rahoitusta hankkeeseen.

MONILLA MENETELMILLÄ

Minä ja meritiimini pakkasimme tavarat autoon ja muutimme Hossaan koko lokakuuksi 2009. Tiimiä oli vahvistettu tutkimus-sukelluskurssin käyneellä meriarkeologilla Eveliina Salolla, joka otti operaation ohjat käsiinsä ja luotsasi koko ryhmän maastokauden läpi.

Tarkoituksena oli sukeltaa ja viistokaikuluodata mahdollisimman monta järveä, lampea ja salmea lokakuun aikana ja jatkaa työtä seuraavana vuonna. Menetelmät jalostuivat hieman maastokauden kuluessa: hyväksi metodiksi muodostui se, että pintapojjulla varustettu sukeltaja sukeltaa näkyvyydestä riippuen 5–1 metrin syvyydessä ja häntä avustaa rannalla pelastautumispuvussa kävelevä pinta-avustaja, joka samalla tutkii rantavedet. Kalastajien vinkit osoittautuivat kullan arvoisiksi.

Kahlaamalla löydettiin pieniä esineitä kuten kvartsi-iskoksia, työstettyä puuta, kvartsi-ytimiä ja kiviä kivirves aivan rantavedestä. Sukeltamalla puolestaan löydettiin kalapatoja tai ohjuriaitoja, vene ja reki. Viistokaikuluotaamalla ei loppujen lopuksi löydetty mitään paitsi kaatuneita puita.

Osa alueista kartoitettiin kahlaamalla ja osa sukeltamalla.

Vedenalaiset skootterit osoittautuivat kirkasvetisissä järvissä hyödyllisiksi. Sukeltaja säästi paljon ilmaa ja vaivaa roikkuessaan kulkuvälineensä perässä ja pystyi samalla seuraamaan maisemien vaihtumista. Lokakuun lopussa veden viileys rupesi jo tuntumaan sormissa, kun roikkui skootterin perässä tunninkin verran. Maastotöiden päättyessä yli puolet järivistä ja lammista oli jo jäässä.

KIRKASTA JA VÄHEMMÄN KIRKASTA

Hossassa erityisesti kirkas Öllörijärvi on sukeltajien suosiossa. Öllörin valtτειhin kuuluvat myös Metsähallituksen rakennuttama sukelluskoppi, laituri ja sukeltajien suunnittelemat ja valmistamat rakenteet heti laiturin päädyistä lähdeittäessä. Laiturilta johtavat hyvät sukellustikkaat pohjaan, josta lähtee opastusköysi kahteen suuntaan. Köysiä seuraamalla pääsee 9–30 metrin syvyydessä oleville lavoille, ja mahtuupa mukaan myös luolasimulaattori ”pussauskoppi”, jonka luona ahvenet ja mateet viihtyvät.

Öllörin vesi on kirkasta ja jopa hieman uimahallimaista turkoosinvalkoisine vivahteineen. Myös muutamasta muusta järvestä löytyi kirkasta vettä, ja juuri näistä järivistä löytyi myös kalapatoita ohjuriaitarakenteita. Yllättäen matkan varrelle mahtui myös ruskeita humusjärviä, joiden näkyvyys oli 20 senttimetrin luokkaa. Pohjaa peitti käsivarrenmittallinen pehmeä hötöä, ja tuuli oli monin paikoin kaatanut rantaveteen komeita puita. Joihinkin tuulenkaatoihin oli tarttunut kalaverkkoja, toisiin taas siimoja

Rannoilta löytyi paljon kvartsi-iskoksia.

ja uistimia. Huonossa näkyvyydessä rannan tuulenkaadot olivat selkeä vaaratekijä sen lisäksi, että ruskeasta vedestä hitaasti esiin työntyvät oksaiset rungot olivat aika aavemaisia...

Kirkkaissa vesissä näkyvyys oli parhaimmillaan jopa 4–5 metrin luokkaa, joten sukeltaja sai katettua melko laajan alueen parin metrin syvyydestä rantavettä. Järvien ulappa-alueille jääviä syviä alueita ei ollutkaan tarkoitus kattaa sukeltamalla, koska mahdolliset löydöt olisivat olleet täysin sattumanvaraisia esineitä kuten uponneita veneitä tai jään läpi pudonneita suksia. Rannat oli sitä vastoin hyvä kartoittaa kattavasti, koska oletuksena oli, että matalia rantavesiä on käytetty juuri esimerkiksi kaloja ohjaavien aitojen rakentamiseen.

MIESPOLVELTA TOISELLE

Syksyllä 2010 lammista löytyneistä patorakennelmista otettiin näytteitä dendrokronologista iänmäärittystä eli lustomäärittystä varten. Toimenpide oli varsin kajoava eikä erityisen hellä: neljettä tarkkaan valitusta ohjuriaidasta tai padosta kiskottiin nostosäkin avulla pintaan yksittäisiä säröslautoja, joista näytteet otettiin. Mutapohjan sisällä puut olivat säilyneet hämmästyttävän hyvässä kunnossa, osassa oli jopa kaarna vielä paikoillaan, vaikka hapetotoman pohjamudan yläpuoliset säröslaudat olivat pahasti hapettuneet ja hapristuneet. Näytteenoton jälkeen puut istutettiin takaisin alkuperäisille paikoilleen niin, että päällepäin ohjuriaidat näyttäivät edelleen koskemattomilta.

Näytteet määritettiin Joensuun dendrokronologisessa laboratoriossa, ja yllätys oli melkoinen. Vanhimmat patorakenteet ajoituivat vuodelle 1800 ja uusimmat vuodelle 1924. Sekä vanhimmat että nuorimmat puut saatiin yllättäen samasta patorakenteesta – ohjuriaita on siis ollut käytössä yli 120 vuoden eli monen miessukupolven ajan.

Hossan vedenalaisen kulttuuriperinnön löydökset ja iänmäärittökset julkistettiin tiedotustilaisuudessa Hossassa huhtikuun alussa. Hanke on nyt saatu kartoitusten puolesta pakettiin, mutta vedenalaisen kulttuuriperinnön hyödyntämistä matkailussa pohditaan vielä. Olisihan ihan kiva kiertää luontopolulla, joka osoittaisi rannasta näkyvän kalapadonkin. Kalastus on alkanut Hossassa heti jääkauden jälkeen eikä loppua näy. Hossa valittiin juuri vuoden 2011 retkikohteeksi, ja pilkkijöiden jälkeen lukuisat viehemiehet suuntaavat kesälomansa Hossaan. Kalastusperinne elää sekä pinnan päällä että alla. 🐟

